

pri najskrajnejši potrebi t. j. kadar so šolske sobe za množico otrok premajhne, razširijo.

Le pravica bi bila, da se 3% interkalarij, ki zneso približno 9000 gld., porabi za ustanovitev rednih nadomestnih učiteljskih služeb.

Razun pomožnih in nadomestnih učnih oseb, so še zasilne t. j. osebe, ki oskrbujejo pouk na zasilnih šolah. Tudi tem bi se morale razmere postavno določiti. Tako je storila tudi Tirolska. (Prim. §§ 5, 8, 42, 55 in 57 postave z dné 30. mal. travna 1892. l.) —ič.

(Dalje prih.)

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

L.

Ustavno življenje v Avstriji od leta 1867. do sedanjih dni.

3. Od Taaffejevega ministerstva do sedanjih dni.
(1879—1897).

STaaffejevim ministerstvom se začenja za Avstrijo nova pomirljiva doba v ustavnem življenju. Pri nastopu je posebno naglašal, da je novo ministerstvo „nad strankami“ in bode pravično vsem avstrijskim narodom. Grof Taaffe je bil jeden najspretnjših ministrov, katere je Avstrija imela od l. 1848. V novem ministerstvu je prevzel Taaffe predsedništvo in notranje reči, Stremayr pravosodje in začasno tudi bogočastje in nauk, Korb-Weidenheim trgovino, Falkenhayn poljedelstvo, Chertek začasno denarstvo in Horst deželno brambo; ministra brez portfelja sta pa bila Pražak za Češko in Ziemialkowski za Galicijo.

Ministerstvo je predložilo poslanski zbornici vojni zakon, s katerim se ustavoverna stranka ni popolnoma vjemala. Radi tega se je ministerstvo vedno bolj opiralo na „desnico“ (Slovane in konservativne Nemce). Tudi v drugih vprašanjih so se kazala nasprotstva, katera je bilo le težko odpraviti. Izdale so se za Češko in Moravsko „jezikovne naredbe“, vsled katerih so se naročilo uradnikom, da občujejo s češkimi strankami češki. Tudi Slovenci smo pridobili svojemu jeziku večjo veljavo v uradih in šolah. Jezikovne naredbe so se izdale tudi za slovenske pokrajine meseca mal. travna in vinotoka l. 1882.

V ministerstvu so se vršile večje premembe. Mesto Cherteka je bil nekoliko časa pl. Kriegsau minister za denarstvo, a že rožnika l. 1880. so izstopili zraven Kriegsaue ustavoverni stranki bliže stoječi ministri Stremayr, Korb-Weidenheim in Horst. Bogočastje in nauk je

prevzel baron Konrad pl. Elybesfeld, pravosodje Streit, trgovino Kremer, deželno bramko grof Welsersheimb, Poljak Dunajewski pa je postal minister za denarstvo.

S Dunajewskim je dobil Taaffe odlično moč, kajti novi minister je bil veščak v denarstvenih rečeh in jako spreten govornik. Namesto Kremerja in Streita sta postala prosenca l. 1881. Pražak vodja pravosodnega ministerstva in baron Pino minister za trgovino.

Gosposka zbornica je večkrat nasprotovala politiki Taaffejevega ministerstva, kajti ustavoverna stranka pod vodstvom starega Schmerlinga je imela tam večino. Da se torej odpravijo te ovire, je imenoval cesar l. 1881. kot dosmrtni člane gosposke zbornice 36 zaslužnih mož. S temi imenovanji je dobilo ministerstvo tudi v gosposki zbornici večino. Predsednik poslanski zbornici je postal namesto grofa Coroninija že iz leta 1848. znani Poljak Smolka.

Ustavoverna stranka, ki je prej razpadla v dva kluba, združila se je zopet kot „zjedinjena levica“ listopada l. 1881. ter brojila kakih 150 poslancev. A tudi iz Hohenwartovega kluba je izstopilo nekaj konservativnih Nemcev, ki so zasnovali nov „osrednji klub“ pod vodstvom princa Alfreda Liechtensteina. Začasni vojni zakon z dné 24. vinotoka l. 1881. je uvedel vojaško dolžnost tudi v južni Dalmaciji, Bosni in Hercegovini.

V ogerski državni polovici je vladal Tisza ter se dolgo obdržal na krmilu navzlic hudemu nasprotstvu od strani opozicije v ogerskem državnem zboru. Erdeljski Nemci so izgubili stare narodne svoboščine, Erdeljska pa že od l. 1867. ni več samostalna dežela in je kot ogerska županija v ogerski upravi. Leta 1881. se je združila Vojaška Krajina s Hrvatsko in iz vojaške oblasti prišla pod bansko vlado.

Finančne razmere so se izboljšale vsled povišanja carine na petrolej in kavo, višjega davka od zgradbe in davka na žganje.

Volilni zakon z dné 4. vinotoka l. 1882. ima določila o volilni pravici za državni zbor. Člen 9. prisvaja volilno pravico samosvojim avstrijskim državljanom moškega spola, ki so vsaj 24 let stari in niso izključeni od volilne pravice (§ 20.). Samo v veleposestvu imajo volilno pravico tudi 24 let stare samosvoje ženske. Za volilno pravico v veleposestvu se zahteva določena svota davkov, ki pa ni v vseh deželah jednako velika. Volilci v skupini mest in trgov pa plačujejo saj 5 gld. cesarskega neposrednjega davka.

Leta 1883. se je sklenila šolska novela, vsled katere bodi šolski vodja onega veroizpovedanja kakor večina učencev in sposoben za pouk v veroznanstvu. Občine pa so dobile pravico v posameznih slučajih skrajšati osemletni šolski obisk na šest let.

Po Andrassyjevem odstopu je postal baron Haymerle minister za zunanje reči in po njegovi smrti meseca listopada l. 1881. grof Kalnoky.

Meseca kimovca l. 1884. je bil sestanek treh cesarjev v Skiernevicah, kjer se je zopet ojačila tricarska zaveza. Vsled dogodkov na balkanskem polotoku pa je pozneje prenehala ta zaveza. Avstrija, Nemčija in Italija so sklenile potem trojno zavezo.

Leta 1885. so bile nove volitve v državni zbor. Pri teh je ostala v manjšini „zedinjena levica“, katera se je kmalu razcepila v tri klube in sicer v „nemško-avstrijski klub“, „nemški klub“ in „nemško narodno stranko“. Odstopil je baron Konrad pl. Eybesfeld, in Gautsch pl. Frankenthurn je postal minister za bogočastje in nauk. Ministerstvo je bilo odslej še bolj na podporo „desnice“ navezано kot prej. Večina je odklonila Scharfschmidov predlog, da se uvede nemščina kot državni jezik. V češkem deželni zboru je predlagal pl. Plener l. 1886. izključni nemški državni jezik za nemške okraje na Češkem, večina je bila proti predlogu. Nemški deželni poslanci so potem zapustili češki deželni zbor.

Ministerstvo je delalo na to, da bi se za nekoliko časa odložila rešitev političnih vprašanj, rešile so se pa različne reči, tičoč se gmotnega blagostanja avstrijskih dežel. Državni zbor je sprejel več zakonskih načrtov, in poddržavile so se nekatere železnice. Odstopil je baron Pino in namesto njega je postal minister za trgovino marquis Bacquehem. Uvedle so se zadruga in sposobnosti dokaz za obrti, normalni delaven dan, nedeljski počitek in zavarovalnice za ponesrečene in bolne delavce. Leta 1886. se je sklenil tudi zakon o črni vojski, po katerem imajo v slučaju vojne domobransko dolžnost vsi za orožje sposobni moški od 19. do 42. leta, bivši vojaki pa do 60. leta.

Princ Alojzij Liechtenstein je predlagal v poslanski zbornici prosenca l. 1888. nov šolski zakon, po katerem bi šolska dolžnost trajala le šest let, in cerkev dobila večji vpliv na ljudsko šolstvo. Predlogu so se uprli liberalci ter hoteli zapustiti državni zbor za slučaj, da bi se sprejel predlog. Obravnavo o tem predlogu so odložili na poznejši čas.

Namesto Pražaka je postal grof Schönborn minister za pravosodje. Na Češkem so zmagali pri volitvah v deželni zbor l. 1889. Mladočehi in na Krausovo mesto je prišel kot češki namestnik grof Franc Thum. Med Nemci in Staročehi so se vršila pogajanja o spravi, in l. 1890. sta se zedinili obe stranki o dotičnih točkah, vendar pa so Mladočehi z veliko agitacijo med češkim narodom preprečili na tej podlagi nameravano spravo. Zboljšanje avstrijskega denarstva se je pokazalo pri proračunu l. 1889. in 1890. Sedaj ni bilo več deficita navzlic temu, da se je mnogo izdalo za vojaštvo in nove železnice. Vojni zakon z

leta 1889. je namreč pomnožil število vojakov in določil, da imajo dve leti služiti oni enoletni prostovoljci, kateri niso dovršili častniškega izpita koncem prvega leta.

Meseca prosenca l. 1891. se je razpustil državni zbor, in kmalu potem je odstopil Dunajewski, katerega je zamenil kot minister za denarstvo dr. Steinbach. Pri novih volitvah so na Češkem propali Staročehi in bili izvoljeni malone sami Mladočehi, brez katerih pa „desnica“ ni imela več večine v poslanski zbornici. Vsled tega se je približevalo ministerstvo „zedinjeni nemški levici“, ki je že prej nastala iz združenja „nemško-avstrijskega kluba“ in „nemškega kluba“. Ministerstvo se je opiralo na zmerne stranke, in cesar je imenoval levičarja grofa Kuenburga ministrom brez portfelja, ki je zastopal „zedinjeno nemško levico“ v ministerskem svetu.

Državni zbor je podržaval več železnic, odpravil tržaško svobodno luko in dal podpro „avstrijskemu lloydu“ in „dunavski parobrodski družbi“, da pospeši avstrijsko trgovino in promet z drugimi zemljami. Sklenil je tudi z nekaterimi državami trgovinske pogodbe, po katerih so se večinoma zmanjšale carine. Finančne razmere so se vedno boljšale, in proračun za leto 1891. je že imel nad 22 milijonov gld. prebitka. Sedaj se je Avstrija skupno z Ogersko lotila l. 1892. urejevanja valute in uvedla zlato vrednost. Novčna enota je postala „krona“, ki se deli na 100 vinarjev. Koncem mal. srpana l. 1892. je odstopil minister Pražak, vendar pa je Taaffe pri proračunski debati obljubil Čehom, da bode v kratkem zopet imenovan minister za Češko. To pa ni bilo po volji levičarjem, kateri so zahtevali od ministerstva določen političen program. Minister Kuenburg je izstopil iz ministerstva.

Ministerstvo je izdelalo in predložilo početkom svečana l. 1893. zahtevani program, ki pa nobene stranke ni zadovoljil. Po končanem zasedanju državnega zbora hotela je vlada na Češkem nekatere sodnijske okraje po narodnosti omejiti, a temu so se uprli Mladočehi in z agitacijo onemogočili izvršitev. Nastali so nemiri v Pragi, in vlada je proglasila izjemno stanje za Prago in okolico. Taaffe je predložil meseca vinotoka državnemu zboru nov volilni zakonski načrt, po katerem bi v mestih, trgih in kmetijskih občinah dobili volilno pravico vsi, ki so se bojevali zoper sovražnika, podčastniki in zmožni branja in pisanja. Tudi bi dobili volilno pravico vsi, ki plačujejo neposrednji davek in stalni delavci. S to volilno reformo pa večina poslanske zbornice ni bila zadovoljna. Nemška levica, Poljaki in konservativci so se združili zoper Taaffejevo ministerstvo, ki je odstopilo koncem vinotoka leta 1893.

(Dalje prih.)